

Amersfoort,

mei 1940: een
ordelijke en
goed geregelde
volksverhuizing

8

Amersfoorters in de lagere schoolleeftijd vertellen over een bijzondere gebeurtenis in hun jonge leven: de evacuatie van de volledige bevolking van hun stad. In vergelijking met de oorlogsellende die later zou volgen was dit een bijna kleine gebeurtenis, maar zij maakte op de kinderen een grote indruk.

Rijkskweekschool, rechts op de ansichtkaart.
Uitgeverij J.H. Schaefer, foto van Jan Willem van Wentzel.
Archief Eemland.

Boerderij van boer Pronk in Spanbroek.

Foto familie Segaar.

Inleiding

Alle vertellers waren nog heel jong maar ze weten nog veel over deze bijzondere, spannende en vaak ook angstige tijd. Uit onderzoeken blijkt dat angstige en gevaarlijke herinneringen het meest behouden blijven. De emoties van de eerste herinnering zijn soms via de reactie van de ouders verbonden.¹ De herinneringen zijn voor een deel waarschijnlijk vertelde herinneringen. Het zijn kwetsbare maar toch waardevolle en 'ware' herinneringen.² Veel Amersfoortse kinderen kwamen na een spannende reis met de trein, terecht in een andere wereld. Voor een paar dagen speelden ze op het platteland tussen de koeien en logeerden op een boerderij. Het geweld van het begin van de Tweede Wereldoorlog was desondanks voor hen merkbaar. Hieronder zal blijken dat de toen jonge kinderen de omstandigheden verdrietig en angstig vonden, maar dat ze ook veel plezier ervoeren. Het was mooi weer en deze stadskinderen konden die dagen in Noord-Holland veel buiten spelen.

Houdt u gereed

'Houdt U gereed!!! De afvoer der burgerbevolking kan ieder ogenblik een aanvang nemen', meldde burgemeester Van Randwijck in een waarschuwingsbevel aan de 44.000 inwoners van Amersfoort. Duitse vliegtuigen kwamen over de stad in de vroege morgen van 10 mei 1940. Amersfoort werd net als de rest van de Grebbelinie gevechtsterrein. Daarom moesten de burgers van de stad, evenals tienduizenden inwoners van Rhenen en de dorpen tot en met Bunschoten-Spakenburg, meteen naar veiliger oorden. Vertrek was vanaf 10 mei en was vier dagen later voltooid. Na de capitulatie kwam iedereen binnen een paar dagen terug.

Vijf jaar voor de oorlog begon de overheid met de eerste voorbereidingen voor een evacuatie van de bevolking van de Grebbelinie. Op 30 september 1939 werd het concreter en moest de burgemeester een

¹ D. Draaisma. *Vergeetboek*. Historische Uitgeverij. (Groningen, 2010), 7-19. ² G. Luijters. *Lege stad. Verzamelde herinneringen 1943-1950*. Nieuw Amsterdam Uitgevers. (Amsterdam, 2014), 9-11.

Rijksskweekschool, rechts op de ansichtkaart.

Uitgeverij J.H. Schaefer, foto van Jan Willem van Wentzel. Archief Eemland.

Honoré Blijdenstijn, directeur Rijksskweekschool.

Foto: familie Blijdenstijn.

plan op papier zetten. Eind november werden Algemeene Aanwijzingen aan de bevolking bekend gemaakt. 'Zet zoveel bagage klaar als men over een traject van 15 km zelf kan dragen of per fiets of eigen wagentje kan vervoeren. Neem ook mee mondvoorraad voor twee of drie dagen. Kleding natuurlijk en lucifers en indien aanwezig een zaklantaarn, kaarsen en gasmaskers, verbandmateriaal en zo nodig medicijnen.'³

Militaire precisie

De 'Commissie Burgerbevolking' van het ministerie van Binnenlandse Zaken zag evacuatie als een noodmaatregel om paniek en een ongecontroleerde uittocht te voorkomen als het op vechten aankwam in de Grebbelinie. Er waren vele hectares grond onder water gezet in de winter van 1939-1940 maar in mei stonden die al weer droog en bloeiden er bloemen. Wel waren in die maanden veel versterkingen aangebracht en er waren duizenden militairen gemobiliseerd in de Grebbelinie. Evacuatie was nodig om de verdediging ruim baan te geven om te kunnen vechten tegen de vijand. De veiligheid van de burgers was belangrijk maar de individuele wensen telden niet mee. De draiboeken waren met meer militaire

precisie, dan door het leger werd getoond, in elkaar gezet. Nadat de Duitse bezetter op 10 mei om 03.55 uur de grens overkwam, was meteen duidelijk waar een grote groep mensen naar toe moest en hoe dat moest worden aangepakt.

Per trein, bus en met de boot

De Amersfoorters zouden per trein evacueren naar Noord-Holland, de anderen gingen met boten naar veiliger oorden. In Hoogland moesten bijna 4.200 dorpelingen zich melden in Spakenburg. Van daar gingen ze met rondvaartboten naar Edam en Volendam. De inwoners van Bunschoten en Spakenburg hadden Enkhuizen als bestemming. In de Rijn bij Rhenen, Wageningen en Elst lagen vanaf eind april tientallen Kempenaars klaar om de evacués uit het zuidelijk deel van de Grebbelinie richting Rotterdam te brengen. Voor deze mensen werd het geen prettige tocht omdat de boten waren gebruikt voor het vervoer van kolen en niet schoongemaakt waren. Bovendien waren de toiletfaciliteiten zeer beperkt en was er geen water aan boord.

³ J.L. Bloemhof. *Amersfoort '40-'45*. Deel I. Uitgeverij Bekking. (Amersfoort, 1990), 9-24.

Vrijdag 10 mei 1940

Honoré Blijdenstijn, directeur van de Rijkskweekschool in de Herenstraat 4, woonde met zijn vrouw aan de Utrechtseweg. Hij schreef in zijn dagboek: 's Morgens tussen 04.00 uur en 04.30 uur wekt Roos mij. Afweergeschut en mitrailleurs in alle delen van Amersfoort zijn in volle actie. Door 't raam van onze slaapkamer zien wij tien vliegtuigen tegelijk in de lucht. Het afweergeschut zendt bij ieder schot een korte reeks van drie rode lichtkogels de lucht in; de projectielen vormen bij de ontploffing kleine wolkjes als propjes watten. Roos zegt: 'Dat zijn geen verdwaalde Engelsen; dat zijn Messerschmitts; dat is oorlog.'⁴

Gebak en Keesjes

Nel van 't Eind-Vonk, op dat moment veertien jaar, woonde met haar ouders en zus Bep en oudere broer Wim bij de bakkerij op de Langestraat 87. 'We werden om 05.30 uur gewekt door mijn vader en hoorden toen het geluid van de vele vliegtuigen die overvlogen. Hij zei: 'De oorlog is begonnen'. Mijn vader was bezig met het bakken van een grote hoeveelheid Moederdag taarten. Omdat het mooi weer was had hij ook veel ijs gemaakt. Nu hij wist dat we moesten evacueren had hij de taarten in de vriezers gedaan en de taarten die nog niet waren opgesteld werden in de kelder opgeborgen. De ijsmachine werd afgesloten. En hij had een grote voorraad Keesjes, naar familierecept, gebakken. Met Pinksteren gingen veel mensen fietsen en namen dan een Keesje mee als snack. Dat ging nu niet meer door en daarom heeft mijn vader ze in een kist meegenomen naar het station en uitgedeeld.'

Ook bij de ijssalon en banketbakkerszaak van de familie Van Roon aan de Arnhemseweg werd de voorraad opgesteld omdat ze niet wisten hoe lang ze weg zouden blijven. De toen vijfjarige Chris Morelisse woonde op nr. 40 en kan zich dat nog goed herinneren. 'Grote dozen met gebak en koek werden in de buurt uitgedeeld. Alles moest op.' Andere winkeliers haalden hun snoep- en sigarettenautomaten leeg en deelden dit uit aan voorbijgangers en aan de militairen onderweg naar de stellingen.

Burgemeester

Om 07.15 uur kwam het bevel tot evacuatie. Om de 44.000 inwoners te kunnen evacueren waren veertig treinen nodig. Duizend inwoners werden met bussen vervoerd. De stad was verdeeld in 44 wijken met een hoofdbegeleider, herkenbaar aan een Sint Joris baniertje. Elke wijk was onderverdeeld in twintig groepen van ongeveer twintig personen. De groepsleider droeg een witte armband met het nummer van de wijk en de groep. De volgorde van evacuatie was van tevoren vastgelegd. Vanaf 21.00 uur vertrokken de eerste tweeduizend personen. Als eerste degenen die woonden aan de Liendertseweg en Hogeweg. Daarna de bijna 20.000 bewoners van het noordoostelijke deel van de stad. Het vervoer ging de hele nacht door. Daarna volgden de ongeveer 23.000 bewoners van het zuidwestelijke deel van de stad.

Een geëmotioneerde Van Randwijck zwaaide zijn burgers op het station uit. Hij bleef samen met personeelsleden van de spoorwegen, brandweer, politie, Rijkswaterstaat en luchtbescherming voorlopig achter om de evacuatie te begeleiden.

Maria internaat

Voor de evacuatie van de ziekenhuizen, inrichtingen en tehuizen was een apart plan opgesteld dat meteen op de eerste dag van de oorlog werd uitgevoerd. Betty Ramselaar-Smeeing, tien jaar bij het begin van de oorlog, zat samen met drie zusjes op het Maria Internaat aan de Oude Soesterweg 2. 'In de vroege ochtend werden we wakker van het schieten en de vliegtuigen. De nonnen stelden ons gerust en we gingen weer terug naar onze chambrettes en zijn weer gaan slapen. Heel vroeg die ochtend kwam onze moeder. Zij wilde weten hoe het met ons ging. Zijzelf werd door dokter Mertens opgevangen, die zorgde voor haar en de andere vier kinderen.'

'Vanuit het internaat gingen we eerst met grote auto's naar een huis in Lage Vuursche. Daar bleek het huis te klein te zijn voor ons allemaal. Daarna zijn we, 73 kinderen en acht zusters, met drie bussen naar een bollenschuur in Limmen gebracht. We sliepen daar op strozakken, allemaal bij elkaar. Het

was mooi weer en we hebben die dagen veel buiten gespeeld. Het eten was fantastisch. Sowieso zorgden de nonnen uitstekend voor ons. We kregen goed te eten en goede zorg, een goede opleiding tot ons vijftiende en muzikles.'

'Mijn vader had een kapperszaak, en verkocht sigaretten, sigaren en tandpasta, op het Havik 43. Hij stierf jong, 38 jaar oud. Mijn moeder bleef achter met acht kinderen.'

Aldegonde Kinderzorg⁵

De directeur van kindertehuis Aldegonde van Kinderzorg maakte in de vroege morgen van vrijdag 10 mei het telegram open dat al maanden daarvoor door defensie naar de Arnhemseweg 67 was gestuurd. Hij vond instructies voor de evacuatie voor zijn gezin, de ongeveer honderd kinderen en twintig man personeel. Truusje (Van de Ridder) Mallekote kan zich nog goed herinneren dat haar vader dat bijzondere papier ging lezen dat alleen bij een oorlogssituatie mocht worden geopend. Ze was net zes geworden (geboren op 19 maart 1934). Haar zeven jaar oudere zus Willy (12 februari 1927) is overleden, maar heeft een dagboek bijgehouden over de oorlogsjaren. 'Iedereen werd gewekt door het afweergeschut. Kinderzorg moest dezelfde ochtend nog evacueren. Alle kinderen, het personeel en ons gezin, vader en moeder en de drie kinderen Truusje, Daan en Willy, vertrokken in bussen richting Hillegom. De bagage werd vervoerd in vrachtwagens. Na veel aanhoudingen onderweg kwamen we op de plaats van bestemming. We werden ondergebracht in twee bollenschuren waar eerst soldaten hadden geslapen. Het leger was hals over kop naar het front vertrokken. Er lag nog beschimmelde kuch en nog veel meer rommel en de britsen en zinken wasbakken stonden er nog.' Truusje herinnert zich dat ze met zijn allen meteen gingen schoonmaken. 'Mensen uit de omgeving kwamen spullen brengen. De voedselwagen van het leger was blijven staan. Vandaaruit werd ons eten verzorgd. We hoefden deze week dus niet onze eigen piepers te jassen, zoals met name de jongens moesten doen in het aardappelhuis bij de inrichting. Wel gingen de meisjes links slapen en rechts kwamen de jongens te liggen. Dezelfde ver-

deling als in Amersfoort. Er waren twee trappen in het huis; links ging naar het meisjeshuis, rechts naar het jongenshuis. Net zoals in het kindertehuis deden de kinderen in de bollenschuur hun klusjes; schoenen poetsen en schoonmaken. De verzorging van de kinderen ging door. De 'stomers', de vrouwen die elke dag het beddengoed moesten schoonmaken van de baby's en van de 'bedplassers', deden ook hier hun werk. Natuurlijk was er tijd om te spelen. Dat herinner ik me nog het beste, dat we daar speelden en zongen. Wij woonden in Amersfoort in huis bij onze ouders, maar we deden wel veel samen met de kinderen in het tehuis. Zo deed ik mee aan de jaarlijkse musical, zoals *Repelsteeltje* en *Sneeuwkonigin*. We traden op in Amersfoort en Zeist en de opbrengst werd voor het kindertehuis gebruikt.' Willy Mallekote beschrijft in haar dagboek dat de tweede dag van de evacuatie, zaterdag heel spannend was. 'Er vielen vlakbij twee bommen. Ruiten sprongen en alles zat dik onder het stof, zodat er weer moest worden schoongemaakt.' Truusje weet nog dat haar vader, die graag dominee had willen worden, de volgende dag, een hagenpreek heeft gehouden. 'Veel mensen uit de omgeving kwamen naar de geïmproviseerde openluchtdienst. Er was nog steeds gevaar dat er meer bommen zouden vallen.' Willy schreef op dat haar vader daarom heeft gevraagd of er gezinnen waren die kinderen wilden opnemen. 'De kinderen vlogen weg. Enkelen zijn voorgoed bij 'hun' pleeggezinnen gebleven.'

Koeien

Bep, Henk en Marie Voskuilen, toen vijf, negen en twaalf, woonden met hun ouders en de andere zes kinderen op een boerderij aan de Hogeweg 215. Henk weet nog goed dat er op die dag en voor de oorlog veel Nederlandse soldaten liepen, om de brug over het Valleikanaal, onderdeel van de Vallestelling, te bewaken.

Vader Voskuilen moest met de koeien mee. Hij ging samen met tachtig Amersfoortse boeren en zeshonderd koeien lopend naar Spakenburg. Het vee

⁵ Zie voor de geschiedenis van Aldegonde: Veltheer, W. 'Gastvrijheid en caritas op de grens van Amersfoort en Leusden. De geschiedenis van het Aldegonde Gasthuis 1890-1905, in: *Flehite. Historisch jaarboek voor Amersfoort en omstreken 2007* (VIII), p. 30-49.

⁴ H. Blijdenstijn. *De dagboeken van Honoré Blijdenstijn* (2013, 5): <http://www.blijdenstijn.nl>.

Gebouw kind verzorg Aldegonde.

Foto: familie Mallekotte.

werd in een paar rijnen geladen en naar Noord-Holland vervoerd. Het vee uit Hoogland, 2.500 stuks, werd via Huizen vervoerd met boten uit het vaartuigendepot in Amsterdam. De varkens, schapen, geiten, kippen en konijnen bleven. De hokken werden opengezet en zo konden ze de boomgaard in lopen of naar andere plekken gaan om hun kostje bij elkaar te scharrelen. De koeien van Voskuilen kwamen in Beverwijk terecht bij boer Roos, die later nog eens bij de familie op bezoek is geweest.

Bert van der Linden was vijf jaar oud toen hij moest evacueren met zijn vader en moeder, een zus van drie en zijn één jaar oude broer. 'We woonden in de Scheltusstraat, dat is nu de Scheltussingel, in de buurt van de weilanden, bouwland, boerderijen en een moerasgebied. Voor wij vertrokken zagen we de koeien en paarden rondlopen in de straten en de tuinen. Door gebrek aan drijvers wisten nogal wat dieren te ontsnappen. De meeste koeien waren nog

niet gemolken, zodat het geloei niet van de lucht was. Ik was toen best bang voor de grote beesten. Nadat wij weg waren hebben ze nog dagenlang door de uitgestorven stad gezwoven.'

Avontuur

'Wij gingen in de avond met ons vijven met de trein naar Noord-Holland. Een avontuur voor mij want ik had nog nooit in een treincoupé gezeten. Wij werden ondergebracht in Schoorldam bij een bollenkweker. Mijn vader hielp de boer met het werk en wij speelden buiten in de zon. We zijn een week weg geweest. Ik zal nooit meer vergeten dat bij terugkomst in Amersfoort aan de kant van het Soesterkwartier, op de Soesterweg, de moffen op paarden aan kwamen rijden en daarachter marcherend, nog meer Duitse soldaten.'

Op de eerste avond was er nog niet veel te merken van oorlogsgeweld. Wel werd verordeneerd dat

Vader, moeder en de vier oudste kinderen Voskuilen voor de boerderij aan de Hogeweg 215.

Foto: familie Voskuilen (1930).

's avonds de ramen moesten worden verduisterd. En vrijdag werden in Amersfoort en Hoogland en langs de rest van de linie honderden huizen en boerderijen in de brand gestoken of met explosieven vernietigd. Dit moest om het terrein voor de verdedigingslinie schootvrij te maken. In Amersfoort ging het om 125 huizen en boerderijen in de omgeving van Liendert, bij de Hogeweg, de Schamsteeg en de Pullstraat. In Hoogland werden 200 boerderijen en woonhuizen vernield, ook huize Coelhorst en molen De Vriendschap. De Hooglanders reisden te voet, met fiets of kar en een enkeling met de auto naar Spakenburg. Voor de bejaarden en de zusters van Leo's Oord was een trailer beschikbaar. Achterop stond een leunstoel met daarin pastoor De Jong. Vanuit Spakenburg brachten rondvaartboten uit Harderwijk en salonboten uit Amsterdam de evacués naar Edam en Volendam. Sommigen moesten

lang wachten en konden pas om vier uur in de ochtend met een boot mee.

HV

Marie, Henk en Bep Voskuilen bleven met moeder en zes broers en zussen achter. 'De oudste kinderen moesten in het schudderhok⁶ onder het afdak een groot gat graven. In het gat begroeven we de antieke potten van het kabinet, het kristal, het tafelzilver en de borden en schalen van het servies. Mijn moeder had dat geërfd van de mensen bij wie ze negen jaar had gewerkt. De grond werd goed platgemaakt en aangestampt. De landbouwmachines werden er weer bovenop gezet.'

'Moeder stopte intussen kleding en dekens in slopen van peluws. Alles werd gemerkt met groene verf H.V., de initialen van vader, Hendricus Voskui-

⁶ In een schudderhok staan landbouwmachines, onder andere om gemaaid gras te schudden.

len. Jaren later hadden we nog steeds dekens met groene letters! ‘Met de vrachtwagen van buurman en melkrijder Kok, werden Bep, de jongste, en moeder en de bagage naar het station gebracht. De vrachtwagen ging daarna terug om de anderen naar het station te brengen.’

Zaterdag 11 mei 1940

Henk Voskuilen herinnert zich nog dat de trein in Amsterdam uren heeft stilgestaan. ‘We zaten met zijn allen bij elkaar en er sliepen mensen in het gangpad. De bagage was met de goederenwagon meegegaan en was pas na drie dagen terecht. Wij werden in Bergen en ondergebracht in drie verschillende gezinnen. Moeder en de twee jongsten kwamen bij boer Van Wonderen terecht die in de zomer hun woonhuis aan toeristen verhuurden en dan zelf op de stal woonden. De vier jongens zaten bij de familie Bakker en de drie oudste meisjes kwamen bij twee zussen en een broer terecht. Die broer slaapwandelde en daarom moest er een stoel voor de deur gezet worden! Na twee dagen konden we weer bij elkaar wonen in de stal. Van Wonderen had de koeien naar buiten gedaan en de stal schoongemaakt. Na een week voegde pa zich bij ons.’

Bedorven taarten

Het gezin Vonk maakte zich zaterdagmorgen klaar voor vertrek. Nel van 't Eind-Vonk: ‘Het was mooi weer maar we namen ook een trui mee, en natuurlijk handdoeken. Ons hondje werd tijdelijk ondergebracht in het asiel. Een boer in Koedijk wilde ons laten slapen op de hooizolder. Mijn moeder was ziek dus ging mijn vader iets anders regelen. We konden terecht bij de burens al was de sfeer daar bedrukt omdat zijn vrouw net van een dood kind was bevalen. Mijn vader wilde snel terug naar huis. Hij wist na vier dagen, op 14 mei, een vrachtwagen te huren. Hij zat voorin en mijn moeder en wij drietjes zaten in de bak. Wij zijn helemaal zwart aangekomen in Amersfoort. Het was een wagen waarin steenkolen werden vervoerd. Onderweg bij Amsterdam zagen wij een enorme zwarte rookwolk en de vlammen van de brandende tanks in de Oostelijke Petroleumhaven. De olieopslag was in de fik gestoken om te voorko-

Brandende olietanks in de Oostelijke Petroleumhaven.

Foto: Casper Andries Höweler. Stadsarchief Amsterdam.

men dat de Duitsers dit in handen kreeg.’

‘Onderweg hoorden we allerlei nare geruchten. Zo zou de Lange Jan zijn beschoten en zou de Langestraat zijn gebombardeerd. Dat was gelukkig niet het geval. Wel was de elektriciteit uitgezet en alle gas afgesloten, dus alle taarten in de vrieskisten waren bedorven en de taarten in de kelder waren allemaal beschimmeld.’

Binnen enkele dagen was Noord-Holland overspoeld door 10 duizenden evacués. Alles was voorbereid. In het Waaggebouw hadden vrijwilligers 5.800 strozakken gevuld. De gastvrijheid was groot en velen weigerden de hen toekomende vergoeding te accepteren. Doordat de treinen vol Amersfoorters sneller op elkaar kwamen dan verwacht, moes-

ten velen tijdelijk worden ondergebracht in theaters, kerken en cafés. Er kwamen 20.500 evacués terecht in de stad Alkmaar. De andere ruim 20.000 mensen werden ondergebracht in de omliggende dorpen zoals Bergen, Hoorn, Scharwoude, Warmenhuizen, Broek op Langedijk, Limmen, Spanbroek, Obdam, Winkel en Nieuwe Niedorp.’

Rammelend

Hennie Mellink-Engel is in 1931 geboren, dus negen jaar als de oorlog begint. Het gezin Engel woonde aan de Leusderweg tegenover de Van Bemmelstraat waar de molen van Nefkens stond. Vader had een brandstoffenhandel. ‘Ter voorbereiding van de evacuatie had mijn vader rijksdaalders en gulden gespaard om in geval van nood mee te kunnen betalen. Hij stopte dit in zijn zakken en kwam rammelend het huis binnen. Hij had voor een kennis kostbaarheden; gouden tientjes, een gouden broche en een ketting in een melkfles gestopt en bij huis verborgen.’

‘Mijn vader was blokhoofd en mocht niet meteen met ons mee. Wij vieren, mijn moeder, broer van zeven en een dertien jaar oudere zus en ik, gingen in de nacht van zaterdag 11 mei op zondag 12 mei op reis. Mijn moeder liep steeds heen en weer in de trein omdat ze zenuwachtig werd van de reis en nog nerveuzer als we stilstonden.’

‘In Nieuwe Niedorp werden we opgevangen bij een arm boerengezin met vijf kinderen. Ze konden geen brood kopen vanwege een schuld bij de bakker. Mijn vader had die afbetaald toen hij zich bij ons voegde. Wij speelden met de andere jonge kinderen van het boerengezin maar wisten niet goed hoe we met het water bij de boerderij om moesten gaan. Ook moeder wist dat niet. Zij maakte de tweejarige zoon van de boer, die aan een touw stond, los en moest even later rennen om te voorkomen dat hij de sloot inliep.’

‘Mijn vader keerde eerder terug om de loslopende honden en katten te verzorgen. Hij kwam daarna met een vrachtwagen vol steenkolen voor de boer terug. Wij kregen aardappelen mee terug. Ook wij zaten in de laadbak en werden helemaal zwart vanwege het stof van de steenkolen.’ Het contact

met de gastfamilie was meteen goed en is dat ook gebleven. ‘Zo was de zoon die het bedrijf overnam ook aanwezig op onze 25-jarige bruiloft. De melkbus met daarop een schildering van de Noord-Hollandse boerderij staat nog steeds op een mooie plaats in de kamer.’

Goudvis

Frieda Morelisse-Muns woonde met haar ouders, oma en een iets oudere zus in de Anthonie van Dijkstraat. ‘Ik was bijna zeven jaar oud. Mijn vader zat bij de luchtbescherming en kon daardoor niet mee evacueren. Hij was ook blokhoofd en zorgde dat de evacuatie ordelijk verliep. Ik weet nog goed dat hij riep ‘wijk vier, groep drie’. Wij moesten ons formeren op de Rubensstraat bij het hek naast de ijsbaan. Terwijl wij daar stonden hoorden we in de verte het luchtafweergeschut. Toen het bevel tot vertrek kwam heeft mijn moeder ons allerlei kleren over elkaar aan laten trekken. We waren een soort opgeblazen poppetjes. De piano was dierbaar en werd daarom onder een kleed veiliggesteld. De goudvis moest regelmatig schoon water hebben, dus zette mijn moeder de kom onder de regenpijp. De vis heeft het overleefd. Wij zijn in Bergen ondergebracht en kwamen terecht bij aardige mensen, een middenstandsgesin. Na een paar dagen gingen we terug en vonden we alles helemaal op orde terug.’

‘De bik’

Blijdenstijn regelde de producten voor de centrale keuken in Onze Lieve Vrouwe ter Eem. ‘Medewerkers van de Vrijwillige Vrouwenhulp kookten het eten. De mannen die vanwege het uitoefenen van overheidsfuncties moesten achterblijven konden daar de maaltijd gebruiken. ‘s Avonds heb ik ongeveer vijfhonderd eters geteld. Overal word ik met enthousiasme ontvangen; men is verheugd, dat men zeker is van ‘de bik’. Sommigen vinden de keuken wel wat ver, maar men zal 't wel schicken.’⁸

Verdorpe seringen

Alice Hellevoort heeft in 1997 haar herinneringen aan die meidagen in 1940 opgeschreven. De negen-

⁷ Bloemhof, *Amersfoort '40-'45*, 25-36. ⁸ Blijdenstijn, *De dagboeken*.

jarige woonde met haar familie aan de Woestijgerweg 144. ‘Pa mocht niet mee, die moest op zijn post blijven op de gasfabriek. ’s Avonds laat vertrokken wij vanaf het station. Elly, de jongste, zat bij moeder op schoot. In Amsterdam bleef de trein een uur stil staan. Tegen 05.00 uur kwamen we in Alkmaar aan. We werden in de toneelzaal opgevangen en kregen daar iets te eten. Moeder zat in een hoekje van de zaal, heel alleen tussen veel onbekende mensen, en de tranen lopen over haar wangen. De kleintjes zaten bij haar. Jan en ik gingen op verkenning uit en liepen het hele gebouw door. Ze voelde zich verlaten zonder pa.’

‘Tegen het eind van de middag was een adres voor ons gevonden. We mochten uiteindelijk bij elkaar blijven bij een familie die een smederij, annex ijzerwinkel had. Toen we daar aankwamen, zei die vrouw ‘Oh God, wat een groot gezin’. Toch had ze plek voor ons allemaal op een grote kamer op zolder. Eten deden we in de keuken of buiten. Het was niet veel, met zijn allen kregen we één ei. De vrouw had geen vergoeding van de gemeente aangenomen maar wilde wel het geld dat moeder haar gaf.’

‘Na enkele dagen, kwam pa. Hij was als één van de laatsten uit Amersfoort vertrokken. Er ging al geen trein meer dus ging hij fietsen samen met collega’s van de gasfabriek. Ze waren tot Amsterdam gekomen en hadden daar bij een familielid van een collega geslapen. Ik was heel blij toen ik hem zag. Nog meer toen hij de volgende dag voor ons allemaal een jurkje met geborduurde bloemen had gekocht. Jan zal wel een nieuwe broek hebben gekregen.’

‘Toen we weer thuis waren zag ik als eerste verdorde seringen bij het Mariabeeld. De kippen die pa bij zijn vertrek losgelaten had, zaten weer in het hok, maar het kanariepietje was verdwenen. Wel vond ik de briefkaart terug, die moeder aan pa had geschreven. Ze schreef onder andere: ‘Alie mist je het meest.’

Ondertussen kwam het oorlogsgeweld dichterbij. Op 11 mei waren Duitse legeronderdelen aan het begin van de avond al bij Barneveld. Op 12 mei vechten Nederlandse soldaten met de Duitsers bij Terschuur, Achterveld en Stoutenburg.

Zondag 12 mei 1940

Op die Pinkstermorgen was er ‘in de kerk geen persoonlijk woord van de pastoor van afscheid of troost. De kapelaan leest een koel briefje voor, dat in algemene termen blijft.’⁹ Everard Verweij, toen tien jaar, zat met zijn familie in de kerk, en hoorde daar ook dat ze moesten evacueren. ‘Wij woonden aan de Noordewierweg 27, toen de Oude Soesterweg. Mijn vader runde een sigarenwinkel en mijn moeder zorgde voor mij en de andere kinderen. Toen de oorlog begon waren we met zijn negenen. In de oorlog kwamen er nog twee bij en verloor ik er op een dag in 1944 vier. Drie hadden dysenterie en waren uitgedroogd. Waterrijst en slappe thee zouden hebben geholpen, maar dat was er niet. Het baby’tje stierf ook nog. Mijn vader zat toen in Kamp Amersfoort voor het verspreiden van illegale krantjes. Hij werd vrijgelaten om op 31 augustus, samen met veel Amersfoorters, zijn vier kinderen te begraven.’

‘Op zondagmorgen vier jaar eerder gingen we meteen onze spullen pakken. We gingen te voet naar het station en werden ontvangen in Alkmaar. Daar wilden ze ons grote gezin op vier adressen onderbrengen. Mijn moeder wilde ons bij elkaar houden. Op het eerste adres waar we met ons allen, elf man, terecht konden waren de mensen onvriendelijk. We wachtten in de kerk op een ander adres. De juffrouw van de retirade heeft ons toen meegenomen naar haar bovenwoning in de binnenstad waar ze woonde met haar man, een binnenvaartschipper die niet meer kon varen. Er was een kamer voor ons allemaal met strozakken. Het was goed daar. We kwamen in de binnenstad veel andere Amersfoorters tegen. Daar had ik voor het eerst Duitsers gezien op een plat dak met een mitrailleur. Er was die dag gevochten in de stad. Afschuwelijk imponerend.’

Kootje blijft leven

‘De evacuatie vordert thans snel; treinen van geweldige lengte vertrekken snel na elkaar. De stad wordt angstwekkend stil. Ook stil omdat huisdieren niet mee mochten. Onze overbuurman, dierenarts Winter, had het druk: onophoudelijk kwamen mensen met prachtige honden vaak, die hun vriend een lang

lijden wilden besparen. ‘t Was soms hartverscheurend; sommigen namen ‘t dode dier op de armen weer mee. Velen lieten ‘t achter en tweemaal heb ik een paardswagen van de gemeentereiniging zien vullen met verstijfde hondenlijken. Anderen lieten hun dieren los en zo zag je onrustig zwerfende en aan deuren krabbende honden. Ik moet ook een trieste taak vervullen: Kootje laten afmaken. ‘t Mag niet uitgesteld worden. Dierenarts Winter is niet thuis. Zijn knecht op de Woestijgerweg ook niet. Kootje blijft voorlopig leven.’¹⁰

Soort vakantie

De toen elfjarige Geurt Snabel woonde met zijn drie jaar oudere zus Ella en hun ouders aan de Leusderweg, bij het Borneoplein, boven het woningrichtingbedrijf. ‘Wij hadden ons goed voorbereid op een evacuatie. Het rugzakje stond klaar en daarmee gingen we zondag om 20.00 uur in kolonne op pad.’

Volgens het waarschuwingsbevel moesten de aanwijzingen van de groepsleiders worden gevolgd. Ook moesten de woningen worden afgesloten en de sleutel worden afgegeven aan de politie. De hoofdkraan van gas- en waterleiding en het elektrische licht moet worden afgesloten; brandende kachels moesten worden gedoofd, het water van centrale verwarming moest men laten aflopen en de antenne aarden. Tot slot schrijft Van Randwijck: *Denkt er aan om de gordijnen open te laten.*

‘Op het station duurde het twee uur voor we vertrokken. We zagen de schijnwerpers van het afweergeschut in de lucht. In de trein hadden we een zitplaats derde klas. De trein stopte een tijdje in Amsterdam. Vanaf Alkmaar gingen we in bussen naar de tijdelijke adressen. Wij gingen mee met een weduwe, die met haar dochter in de kleine gemeenschap Moerbeek, tussen Nieuwe Niedorp en Schagen, in een ruim huis woonden. Ik heb daar geslapen in de bedstee. De paar dagen in Noord-Holland waren een soort vakantie. Het was leuk, ik zag allemaal dingen die ik niet kende in Amersfoort: bezigheid op boerenbedrijven; koeien die werden gemolken, de weilanden. De gastvrouw had bij de bakker een paard met een karretje gehuurd en was met ons door de omgeving gaan rondrijden. We hadden het

goed daar en mijn ouders hebben nog lang contact gehouden.’

‘Mijn vader was al snel met een kennis die een auto regelde naar Amersfoort terug gegaan. Hij was met zijn zwarte Chevrolet teruggereden en had ons toen opgehaald. Ook wij zagen de brandende olie bij Amsterdam. Wij waren een van de eersten die terugkwamen. Amersfoort voelde stil en vreemd aan. Mensen hadden dieren losgelaten. Zo had een kip een ei gelegd voor de deur van ons huis. Terugkijkend kun je zeggen dat de evacuatie goed was geregeld.’

Soldaten

Salomon (67) en Free (69) van Vollenhoven-Nort werden op de eerste Pinksterdag om tien uur die zondagavond geëvacueerd. Dat blijkt uit informatie die nabestaanden hebben gevonden in brieven aan familie en vrienden. Nederlandse soldaten brachten het oudere echtpaar van hun huis aan de Utrechtseweg naar het station in Amersfoort. Er waren regels opgesteld voor de hoeveelheid bagage. Acht koffers waren er veel teveel. Dus er bleven een paar achter op het station. Die nacht gingen ze met de trein naar Alkmaar. Een auto bracht hen naar de katholieke kerk in Hoogwoud. De gastfamilie, op een boerderij in Aartswoud, had voor de evacués uit Amersfoort een bed van zolder gehaald en in de voorkamer neergezet. Het eten beviel minder. Aan vrienden schreven ze dat de boerenkost van in vet gedoopte aardappelen zwaar viel. Na een week keerden de Van Vollenhovens met een bus terug naar Amersfoort. Daar troffen ze tot hun vreugde het huis zonder schade aan. Een kleine ordedienst had alle eigendommen van de stad goed beschermd.

Twee jaar later werden Salomon en Free van Vollenhoven-Nort geëvacueerd naar een rusthuis in Amsterdam. Daar woonden ze een paar maanden. De familie noemde het evacuatie, maar het was het begin van de deportatie die via Vught en Westerbork eindigde met de dood door vergassing in Auschwitz. Ook Mimi en Lien, twee ongetrouwde zussen van Salomon en twee neven Maurits en Albert werden vermoord in de vernietigingskampen.

Post van het gastgezin in Spanbroek, verstuurd aan de familie Segaar.

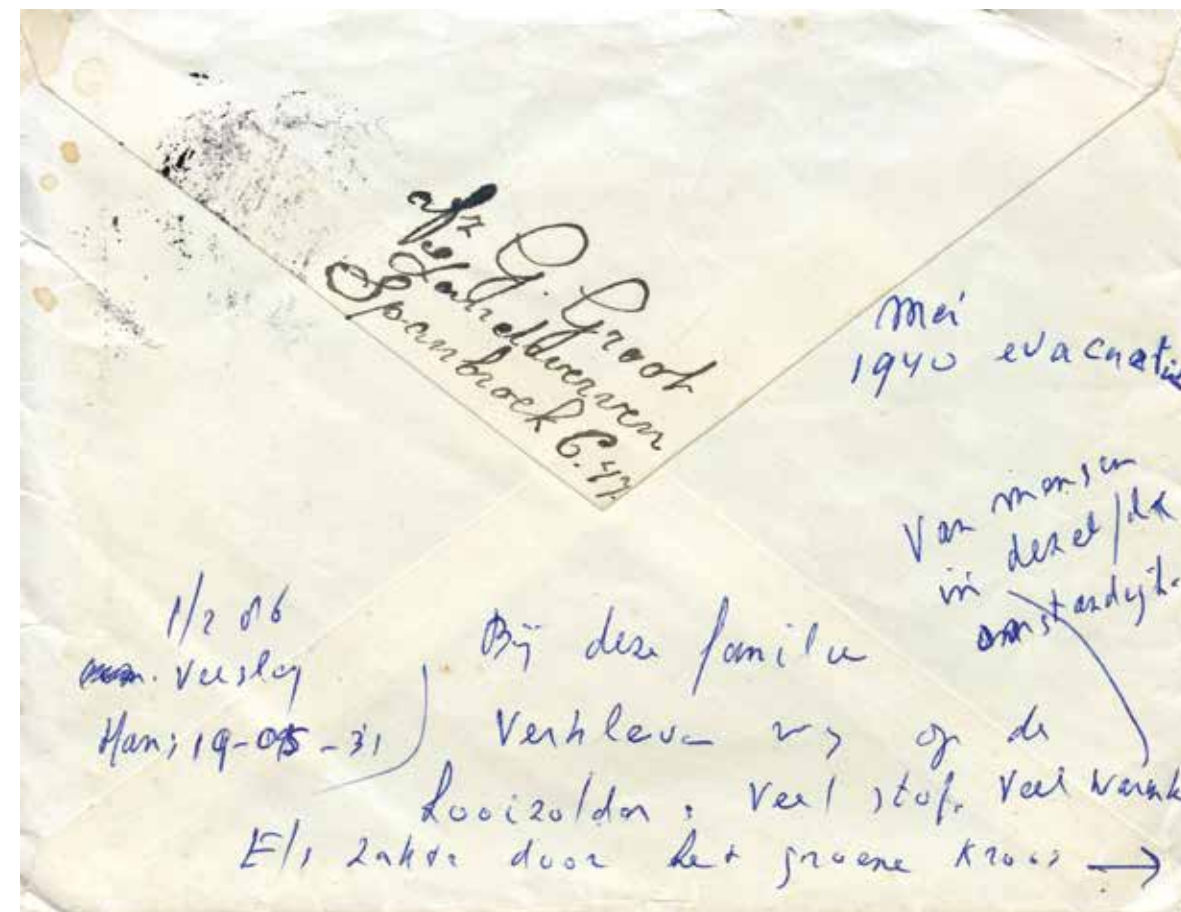
Foto: familie Segaar.

Buitenplee/preekstoel

Hans Segaar, hij was nog acht jaar toen de oorlog begon en was negen jaar bij terugkeer in Amersfoort. Hij ging dat weekeinde ook pas op zondagavond samen met zijn moeder, vader, zusje van zeven en een baby weg uit huis. 'Mijn vader was in het dagelijks leven leraar op het gymnasium en nu was hij blokhoofd van de Vondellaan en omgeving. Het duurde tweeënhalve uur voor we vanaf de Vondellaan via de Pieter Bothlaan, Paulus Buyslaan en de Berkenweg het station bereikten. Mijn vader moest

als blokhoofd veel werk verrichten: een losgeraakt wielje van een kinderwagen repareren; meehelpen met het zoeken naar papieren in een koffer. Vanaf de Berg hoorden we het gebulder van de kanonnen.'

In de avond en nacht van 12 op 13 mei begon de Nederlandse artillerie vanaf Amersfoort met 'verontrustend vuren' op Barneveld, Nijkerk, Voorthuizen en Achterveld. De evacuatie gingen door. Weinig Amersfoorters zullen hebben gedacht dat ze hun stad ongeschonden zouden terugzien. Dit schieten had effect voor Amersfoort. Scherpenzeel

werd vol geraakt en de Duitsers gingen daarna naar Zeist en Utrecht en lieten Amersfoort rechts liggen, de stad werd gespaard.

'In de ochtend kwamen we aan in Alkmaar en moesten nog door naar een boerderij in Spanbroek waar we ruim een week hebben gebivakkeerd op strozakken op een stoffige hooizolder. Het was voor ons kinderen heerlijk om daar buiten te spelen en nieuwe dingen te ontdekken. Mijn zus was met ons in het weiland. Zij liep door over het kruis in de sloot en zakte er door. We hebben veel gevoetbald

met de jongens uit de buurt. En speelden dominee en hielden preekjes bij de buitenplee, die we gebruikten als preekstoel. Op 12 juli 1940 was de boer met zijn vrouw bij ons op bezoek geweest. Zij waren op hun beurt weer helemaal onder de indruk van ons watercloset. Ze staken hun hoofd bijna voorbij de bril om te kijken waar het water vandaan kwam. Ik heb nog steeds de brief waarin de gastfamilie hun bezoek aankondigt met daarop nog een van de laatste postzegels met Wilhelmina.' De Wilhelmina-postzegel werd kort daarna door de bezetter verboden.

‘Net voor onze terugkeer naar Amersfoort is mijn negende verjaardag gevierd. Ik weet niet meer of ik cadeaus heb gekregen maar ben de aandacht nooit vergeten: De buurkinderen en ook de grote boerenjongens kwamen feliciteren. Ik voelde me echt jarig.’

Rolstoel

Nog een herinnering: ‘In Spanbroek hebben we de eerste Duitse soldaten Nederland letterlijk zien binnen sloffen.’ Dat weet de zesjarige Hennie (Zuurbier)-van Es nog goed. ‘Ook ik was in Spanbroek en genoot daar van de lammetjes in de wei en zag toen tot mijn schrik de eerste Duitsers in kolonne voorbij marcheren.’ Hennie was met haar oma, ouders en negen jaar oudere zus en dertien jaar oudere broer, geëvacueerd. Zij moesten van hun huis aan de Van Marnixlaan naar Spanbroek. ‘We zijn maar een nacht op ons eerste adres geweest. We moesten daar op een toilet boven de sloot. Met een oma in een rolstoel is dat niet makkelijk en wij vonden het ook niet prettig. We waren blij weer terug in ons huis in Amersfoort te zijn. Dat was helemaal in takt. Alleen ons hondje was weg en dat vond ik heel erg. Onze poezen kwamen gelukkig wel terug.’

Edi Zuurbier was acht jaar oud toen hij wakker werd van het geluid van het begin van de oorlog. Hij woonde in de Stephensonstraat met zijn moeder en zijn vader die onderwijzer was op de Gabriele Mehen school. Hij hoorde ’s nachts de vliegtuigen en later die tiende mei de knallen van de explosies bij de boerderijen en huizen die in het schietveld stonden. Hij zag die dag ook de rookpluimen omdat die panden in de brand werden gestoken.

‘Vette Mie’

‘De avond daarop moesten wij van het Leusderkwartier naar het station lopen. Ik weet nog dat het in de nacht was. Dat we in kolonne liepen en dat het een behoorlijke wandeling was van ruim twee kilometer. Het was spannend om zo ’s nachts met de trein te reizen. We stonden ook nog een tijd stil bij Amsterdam. We wisten niet waarom maar er waren wel allerlei geruchten. We kwamen in de ochtend aan in Heerhugowaard waar ik dikke en grote muggen op

de goederenwagons zag zitten. Vandaar werden we naar Spanbroek gebracht en werden we ontvangen door ‘vette Mie’. De vrouw was heel vriendelijk maar haar huishouden was erg vies. Na een dag konden we gelukkig naar een ander adres waar ik me niets meer van herinner. Wel weet ik nog dat we de Duitsers, die via de Afsluitdijk waren gekomen, zagen binnenkomen. Dat vond ik geen prettige ervaring. Terug in Amersfoort vonden we ons huis onbeschadigd terug. En onze huissleutel, die we de week ervoor hadden ingeleverd, kregen we terug bij de militaire post bij Zandbergen.’

Poes Moortje

Chris Morelisse is in maart 1935 geboren op de Arnhemseweg 40 waar zijn ouders in 1932 een winkel in verlichting en elektrische apparaten zijn gestart. ‘Ik herinner mij dat ik met mijn moeder en mijn zus, in een lange rij op de Arnhemseweg stond, klaar voor evacuatie. Mijn vader ontbrak, die was op de Grebbeberg ons land aan het verdedigen. Met moeite had ik afscheid genomen van mijn poes Moortje en van de kanaries in de volière. De dieren zouden verzorgd worden door een kennis die bij de luchtbescherming diende en niet weg hoefde. Wij vertrokken via de Bergstraat naar het station, en vandaar met de trein naar Alkmaar. In de kerk moesten we wachten op een adres. Daar moest ik nog klein leed verwerken omdat ik mijn petje kwijt was waar ik niet buiten kon. Ik zie nog de mensen om ons heen zoeken naar mijn petje. Gevonden! Hoera! We kwamen terecht bij een familie met een huis met een grote tuin, die grensde aan een water. Na enkele dagen gingen wij weer met de trein terug naar Amersfoort. Daar bleken poes Moortje en de kanaries allen nog in leven.’

Maandag 13 mei 1940

Op Pinkstermaandag waren inmiddels overal in de stad versperringen opgeworpen. Het Secretarisbruggetje, toen gelegen bij het huidige Annie Brouwer Plantsoen, in de buurt van de Wijersstraat, was met snijbranders gesloopt; de bruggen over het Valleikanaal waren vernield, de Kei van zijn sokkel gehaald en begraven.

Het echtpaar Kitselaar met hun kinderen en hun gastvrouwen, voor het huis in Nieuwe Niedorp, waar zij waren ondergebracht.

Foto Archief Eemland.

De achterblijvers: politie en brandweer en gemeentepersoneel en mensen van de luchtbescherming, gingen die dag weg. Er bleef een kleine ordedienst die plundersaars moest tegen houden. Na afloop zijn 1.200 gevallen van plundering gemeld. Meestal ging het om diefstal van snoepgoed, rookwaren en radio's.

In de avond kreeg ook Van Randwijck de opdracht om weg te gaan evenals zijn collega uit Leusden Schooldirecteur Blijdenstijn is één van de laatsten die Amersfoort verlaat: ‘Deze dag, vóór 20.00 uur moet alles Amersfoort verlaten hebben. Dan zou de allerlaatste trein vertrekken met het spoorwegpersoneel; een groep van tachtig man zou achterblijven om de rails, wissels en seinhuis te vernielen; deze zou het station sluiten en met autobussen vertrekken. De politie zou intussen door de militairen geëvacueerd zijn en – wie dan nog in Amersfoort achterbleef, zat als een rat in de val! Er was voor ons geen keuze: wij moesten weg, zo spoedig mogelijk. Wij moesten haasten; eten, de bagage op een handkar en naar ’t station. De trein vulde zich

geleidelijk. Wij legden beslag op een eerste klas coupé voor ons vijven en Kootje; in de coupé naast ons twee gewapende militairen en over de trein verdeeld nog een aantal. Dat was nodig: de vorige trein had moeten stoppen voor verdachte bewegingen in ’t donker op de lijn. De reis verliep ongehinderd: we vertrokken om 17.00 uur en waren om 20.00 uur in Alkmaar. Daar heerste een staat van beleg. Er was de vorige dag fel gevochten; onverlaten hadden door de brievenbussen op soldaten geschooten. Na acht uur mocht niemand meer op straat en ook mocht niets meer de stad in of uit. Van doorreizen naar Wognum was dus geen sprake.’¹¹

Op 13 mei braken de Duitsers door bij de Grebbeberg en trokken de Nederlandse soldaten zich terug. In de nacht van 13 op 14 mei verlieten de militairen via Laan 1914 Amersfoort.

Dinsdag 14 mei 1940

Van Randwijck was net bij zijn familie in Limmen gearriveerd toen hij hoorde van de capitulatie. Laat die avond is hij in een kleine stoet van drie auto's

naar Amersfoort gereden. De man die als laatste de stad had verlaten, was de eerste die er ook weer terugkeerde.

De andere Amersfoorters kwamen vanaf 15 mei terug. Eerst kwamen de bakkers, slaggers, winkeliers en medewerkers van de dienstverlenende bedrijven. Op 17 mei was er een geregelde terugkeer met treinen en bussen. Op 20 mei waren de meeste winkels weer open, evenals de bioscopen. Twee dagen later heropenden de scholen hun deuren.¹²

Donderdag 16 mei 1940

Directeur Blijdenstijn van de Rijksweekschool meldt zich weer bij de voedselvoorziening. 'Het koken in Onze Lieve Vrouwe ter Eem is reeds sinds de vorige dag in volle gang. Roos en Toos helpen mee. In de voorraadkelder is men aan het sorteren. Ik help mee, maar als na een uur of drie sjouwen, wat orde is geschapen, houd ik mij thuis beschikbaar voor een passende taak.'

'Wij hebben in Amersfoort niet het allerergste meegemaakt. Al zijn er buitenleerlingen geweest, die bij hun thuiskomst van hun huis geen steen meer op de andere vonden. Maar de angst, de vlucht, de geestelijke en lichamelijke ontredde der evacuatie, die allen, leraren en leerlingen, hebben moeten doorstaan, waren grond genoeg voor wat overleg. Daarna zond ik alle leerlingen bericht dat dinsdag 21 mei en woensdag 22 mei de lessen zouden beginnen, desnoods met één collega en met de leerlingen die we bereiken konden.'¹³

Weckflessen

Een paar dagen na de capitulatie zijn directeur D. Mallekote van kindertehuis Aldegond van Kinderzorg en het hoofd van de huishouding per auto van Hillegom naar Amersfoort gereden. Zijn dochter Willy schreef in haar dagboek: 'Alles bleek in tact maar ietwat luguber. Geen mensen, maar wel veel loslopende honden en mussen die op de treeplanken kwamen zitten. Op het terrein van de ijsbaan liepen geiten, een paard en konijnen.' Na de inspectie gingen de twee terug. Daarna werden de kinderen, het personeel en het gezin Mallekote weer in bussen en met vrachtwagens teruggebracht naar

Amersfoort. 'Als eersten waren we vertrokken, als eersten kwamen we ook weer terug.' Het pand aan de Arnhemseweg 67 was helaas niet zo netjes achtergelaten door de Nederlandse soldaten die de maanden voor de oorlog woonden in barakken achter het hoofdgebouw. In de dagen dat wij waren geëvacueerd hebben de soldaten de weckflessen opengemaakt. Truusje: 'Mijn moeder vond dat vreselijk. Nu moest ze al dat eten weggooien. Als ze het hadden opgegeten had ze het lang zo erg niet gevonden. Verder was er nog veel rommel gemaakt en achtergelaten. In de lege barakken liepen de ratten in het stro. Het was er smerig.'

Tijdelijke gasten

Henk Voskuilen: 'Bij terugkomst op de Hogeweg 215 zagen wij dat het huis wordt bewoond. Mijn vader was weer bij zijn vee en mijn moeder durfde alleen niet naar binnen. We zijn daarom eerst naar buurman Timmerman toe gegaan. Daar horen we dat een dakloze familie in ons huis was getrokken. De boerderijen, in Stoutenburg, van twee broers van mijn vader waren op 10 mei platgebrand door het Nederlandse leger. Een van de ooms was met zijn gezin in ons huis getrokken. Zij hadden het niet kunnen overleggen omdat wij er niet waren. Ondanks dat het huis overvol was hebben zij een tijdje bij ons ingewoond. Een van de jongste kinderen sliep in een la van het kabinet. Na enkele weken konden zij terecht in een huis vinden aan de Barneveldseweg.'

'Ik weet niet precies wanneer mijn vader terugkwam. Helaas niet met zijn eigen koeien.' De dieren werden eind mei in rijnaken aangevoerd en ontscleept aan de Koppel. De 414 koeien waren sterk vermagerd en bedekt onder vuil. De tachtig boeren zagen maar zeventig procent van hun vee terug. De achtergebleven koeien waren gestorven of geslacht. De koeien werden onder de boeren verdeeld, slechts enkelen kregen hun eigen vee terug.

Voor de boeren en burgers die hun huis of boerderij waren kwijtgeraakt werden hulpacties georganiseerd. Er werden spullen en geld ingezameld en de overheid compenseerde de slachtoffers. De her-

¹² Bloemhof. *Amersfoort '40-'45*, 41-55. ¹³ Blijdenstijn, *De dagboeken*.

bouw van de boerderijen en huizen werd snel ter hand genomen.

'De stad kreeg een levendiger aanzien. Maar wat een haveloos aanzien bood alles nog met al dat prikkeldraad, die omgekaptte bomen, vergraven plantsoenen en die rommelige winkels met beplakte ruiten, die stapels zandzakken voor bankgebouwen enzovoorts. Veel moois als oude bomen is verdwenen. Hoe meer mensen terugkwamen, hoe meer gevallen bekend werden van roof en vernieling in de verlaten huizen: in de eerste plaats bij sigaren – en schoenwinkels. Men meende aanvankelijk de schuld te mogen werpen op de soldaten van het zevende regiment (Amsterdammers). Maar het bleek dat georganiseerde bendes met vrachtauto's uit Utrecht aan de gang zijn geweest. En soms medeburgers. 't Gaat met de veredeling van 't menselijk een sukkelgangetje.'¹⁴ Amersfoort werd begin mei 1940 een lege stad. De ruim veertigduizend burgers waren in een paar dagen ordelijk geëvacueerd en een enkeling bleef achter om op de stad te passen. 'Duizenden fietsen bleven bij het station liggen. Veel katten zwierven er toen door een spookachtig-lege stad. De vogels uit voliëres en kooien had men de vrijheid gegeven, zodat Amersfoortse tuinen en plantsoenen een welhaast exotische aanblik opleverden door de aanwezigheid van papegaaien, kanaries en andere bontgekleurde gevederde vrienden van de mens. In de straten bewogen zich vreemde verschijningen: kippen, ganzen, konijnen, marmotten enz., waarvan de hokken waren opengezet voor een laatste kans op lijfsbehoud.'¹⁶ Na de capitulatie kwam iedereen weer terug en vulde de stad zich weer.

In dit verhaal vertellen vijftien mensen hun deels door de tijd gekleurde herinneringen van de eerste oorlogshandelingen en de volksverhuizing. Uit de verhalen blijkt dat ze grotendeels onbevangen de bijzondere gebeurtenissen lieten gebeuren. Ondanks overvliegende vijandige vliegtuigen, schietende soldaten en voor hen voelbare bezorgdheid van hun ouders heeft geen van hen er duidelijk een trauma aan overgehouden. Ze reageerden zonder oordeel of voorgaande kennis, zoals kinderen meest-

al doen. De ongewone gebeurtenissen werden als gegeven ervaren. Angsten konden ze met hun ouders delen en ze beleefden intens de leuke kantten, lekker buiten spelen en genieten van het zonnige weer. Dit was nog maar het begin van een zware tijd met vaak veel meer ingrijpende gebeurtenissen. Ze wisten het allemaal te doorstaan en kwamen er sterk uit.

Dit artikel is gebaseerd op de herinneringen van onderstaande personen. De auteur heeft hen geïnterviewd in december 2014 en in januari en september 2015.

Nel van 't Eind-Vonk
Alice Hellevoort
Bert van der Linden
Hennie Mellink
Chris Morelisse
Frieda Muns
Liesje Plomp
Betty Ramselaar
Truus van de Ridder-Mallekote
Hans Segaar
Geurt Snabel
Everard Verweij
Bep, Marie en Henk Voskuilen
Hennie Zuurbier

Plaquette in Warmenhuizen.¹⁵

Foto: Jeroen Koppes.

¹⁴ *Ibidem*. ¹⁵ Amersfoort heeft na de oorlog uit dankbaarheid naast deze plaquette onder andere ook een gedenkbank geschonken aan Bergen en een glas-in-

loodraam aan de gemeente Alkmaar. ¹⁶ Dr. L. de Jong. *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog 1939-1945* (Deel 3). Sdu. (Den Haag, 1970), 109.